

Oponentský posudek

Doktorand: **Mgr. Lucía Amalia de León Zamora**

Obor: Románské literatury

Školitel: Prof. PhDr. Anna Housková, CSc.

Pracoviště: ÚRS FF UK

Disertace: **Mexická kritická recepce esejí Octavia Paze**

Recepción crítica mexicana a la ensayística de Octavio Paz

(Mexican Critical Reception of Essays by Octavio Paz)

Předložena: 2010

Španělsky psaná práce je věnována esejistickému dílu mexického, světově proslulého (Nobelova cena 1990) spisovatele Octavia Paze (1914-1998).

V první části usiluje o definování hispanoamerického eseje jako specifického žánru v komplexu hispanoamerických literatur, poukazujíc na jeho úlohu při vymezování kulturní identity zemí Hispánské Ameriky. K tomu účelu shrnuje dosavadní definice eseje, hlavně jeho obsahu a zaměření (francouzský Descartes je tu /s. 8/ zařazen, snad podle dlouhodobého pobytu, jako „holandský filozof“; naproti tomu na s. 21 se ocitá v řadě francouzských autorů anglicky píšící T.S.Eliot). Autorka práce konstatuje, že hispanoamerická esejistika přesahuje evropskou tradici a rozšiřuje se do oblasti mimoliterární, jak je to patrné již za emancipačních procesů XIX. století. Z této obecnější definiční roviny, na níž esejisté identifikovali antropologickou směs Hispánské Ameriky, autorka práce míří ke kritické, žalující a výslovně společenské linii (linea comunitaria), jaká se prosazuje u hispanoamerických spisovatelů moderní doby. Klade otázku, zda v projevech hispanoamerické esejistiky, vedoucí dialog mezi tradicí a moderností, najdeme rovněž odraz boje a odsudku v rozsahu individua a kolektivu, komunity.

Druhá část, vyhrazená koncepci eseje u Octavia Paze, je – posouzeno z čistě literárního hlediska - ústřední. Obírá se Pazovou osobností v společenskopolitickém rámci doby, jeho rodinnou a literární formací, jeho vymezením se vůči modernistickým předchůdcům. Zde autorka práce nachází příležitost, a náležitě jí využívá, aby komparativně, na profilu osobností z mexické domácí tradice (José Vasconcelos, Alfonso Reyes) nebo velkých současníků (Jorge Luis Borges, José Lezama Lima aj.) postihla Pazův zjev, v němž hispanoamerická a specificky mexická historie a kultura expandují vstříc univerzalitě. Knihou v tomto směru fundamentální je *Laberinto de la soledad* (Labyrint samoty,

definitivní verze z r.1959), podle Enrika Maria Santího, Pazova vykladače a komentátora, jedna z klíčových položek světové literatury. V každém případě jde o mohutný pokus „vyslovit Mexiko a Latinskou Ameriku“ potom, co Paz uvažoval o těchto námětech v odstupu svých pobytů ve Spojených státech a v Evropě. Analýze použitého jazyka, provázanosti esejistiky s básnickou formou, literárních figur, zvukové a rytmické podoby textu se autorka věnuje následně. S pomocí odkazů na soudobé autority sleduje funkci těchto působivých prostředků, jichž mexický esejista použil při formulaci vlastních filozofických výroků a tvrzení.

V třetí části práce se autorka soustředila na dvojí recepci Labyrintu samoty, vstřícnou a odmítavou, respektive usilující o její myšlenková doplnění. Paz sám nepovažoval knihu, která tak široce otevřela pohled na mexickou národní, a v širším smyslu hispanoamerickou realitu, od té zmytizované až po tu moderní, ani za „filozofii mexikánství“, ani za psychologický popis daného etnického typu. Sledoval určitou analýzu, která, jak tvrdil, „se proměňovala do interpretace mexických dějin a mexické situace v moderním světě“ (LDLS 2003,s.577). Nazval ji sledem či „dialektiku“ přeryvů a spojů, uzavřenosti a otevřenosti, osamění a pospolitosti. Byl přesvědčený, že v tomto rytmu plynou rovněž dějiny jiných národů (pueblos) a že jím jsou vzájemně propojeny. Lze to vnímat jako projev Pazova univerzálního humanismu.

Vstřícnou i odmítavou kritiku Pazovy esejistické knihy předkládá autorka práce jako polyfonní a polysénní celek, se záměrem zmnožit hlasy charakterizující toto dílo a vyhnout se kulturní ikonizaci spisovatele. Nepochybně tato snaha o kritickou komplementaci v posuzování Pazovy esejistiky představuje hlavní a svébytný záměr disertace.

Z těch vstřícných kritiků na prvním místě se ocitá Santí, chápající Labyrint samoty jako výklad mexických dějin, jak je obráží vznešená i neurozená kultura, a to v perspektivě modernosti a vztahu ke světovým dějinám. Santí vyznačuje rovněž myslitelskou genealogii Pazových výkladů (Schelling, Hegel, Kant, Nietzsche), kterou doplňují Francouzi Caillois y Bataille.

Skupina dalších kritiků představovaná jmény Ramón Xirau, Sergio Pitol, Carlos Monsiváis se zaciluje přednostně na básnickou stránku Pazova eseje a situuje jej do souřadnic klasické a moderní hispánské literatury, s poukazem na jedinečnou pazovskou poetiku.

Po těchto představitelích pozitivně laděných stanovisek autorka práce sestavila kritickou trojici –Xavier Rodríguez Ledesma, Jorge Aguilar Mora, Enrique González Rojo Arthur -, jejíž soudy gradují od sociologické kritiky prvního autora a konceptuální kritiky druhého až k ostré politické kontroverzi třetího. Literárně historický diskurs v třetím případě přesahuje

do politologie, koncentrované na situaci soudobého Mexika. Autorka práce tlumočí názor, že Pazova dispozice k obraznosti a ke generalizaci má za následek idealistické vidění skutečnosti, pomíjí její pluralitu, snaží se o definování pravdy univerzalisticky, a tudíž je statická, nedynamická. Autorka upozorňuje na to, že existuje početná řada osobností, které se distancují od Pazova metaforického a idealistického teoretizování. Například Xavier Rodríguez Ledesma připomíná Pazovy marxistické začátky, jež však končily příklonem k nejvyšší státní (prezidentské) moci, přijetím modelu severoamerické společnosti a otevřeného trhu. Paz se v 80. letech stává rovněž obdivovatelem východoevropské disidence, včetně Václava Havla. Z radikální kritiky Pazova díla Rodríguez Ledesma vyjímá knihu, kterou Paz věnoval Sor Juaně Inés de la Cruz. Ledesmovy výtky, jak jsou autorkou práce tlumočeny, ústí do obvinění, že Octavio Paz považuje marxismus za neslučitelný s demokracií.

Obširněji autorka práce reprodukuje konceptuální kritiku Jorge Aguilara Mory, jenž podrobuje odmítavému soudu především Pazovo metaforické pojetí dějin, v němž se otázka mexičanství má řešit uvnitř jakési univerzální identity. Aguilar Mora se dovolává Ortegových výkladů o okolnostech (circunstancias), tedy nezbytností brát v úvahu při posuzování věcí rovněž vnější, mimo ně existující svět a situace.

Nejostřejší odmítavou kritiku Pazových esejistických textů však provádí Enrique González Rojo Arthur. Autorka ji formuluje jako konflikt Pazova historicismu a Gonzálezova determinismu. Vyostřenost kritiky je dána tím, že Pazův rival zaujímá při posouzení Pazových postojů k historickým a politickým událostem vyhraněně třídní hlediska. Zde práce nabírá, jak bylo už naznačeno, silně politologickou povahu, opouští čistě literární prostor.

Domnívám se, že aplikace třídních hledisek na Pazovy úvahy a postoje zúžily možnost hodnotit jeho osobnost ve světovém dosahu. Podrobit tuto osobnost kritice z interních sociálních mexických úhlů je jistě legitimní, tím spíše, je-li autorka práce spjata s Mexikem svou občanskou příslušností. Avšak soudím, že by neměl být pominut přínos Octavia Paze k humanizaci intelektuální atmosféry druhé poloviny XX. století.

Ilustrativní v tom směru je recepcie básnického a esejistického odkazu v středoevropských Čechách. V roce 1966 jej sem výborem poezie Na břehu světa uvádí Lumír Čivrný, hispanistický autodidakt, v mládí se zcela ztotožňující s Pazovými marxistickými základy, avšak později přesvědčený o dehumanizující moci reálné praxe. V 60. letech, kdy zdejší aplikovaný marxismus byl zasahován humanizujícími vlnami evropského existencialismu, se ujímá Pazova díla překladatel spřízněné myšlenkové orientace Vladimír Mikeš. Publikace

jeho překladu esejů Luk a lyra (El arco y la lira) byla však úřední mocí v roce 1970 zakázána a kniha čekala na zveřejnění 20 let (Luk a lyra, Odeon 1992), do „sametové revoluce“ dizidentů, v práci rovněž Havlovým jménem zmíněných.

V kulturním a časovém odstupu se Paz jeví jako mexický spisovatel, který reflektoval Mexiko a Hispánskou Ameriku jak v jejich předkolumbovské, tak jejich pozdějších vývojových fázích, až po vztah k expanzivnímu Severu. Tuto reflexi vlastního kontinentu a jeho kultur prováděl se znalostí evropských tradic a evropské modernosti. Zcela originální však u něho bylo to, že k takto zmnoženému pohledu na Ameriku a Evropu přidružil příležitostnou úvahu nad Orientem, kam ho zavedly úřední povinnosti. Tímto kulturním troj pohledem se jeho dílo a jeho esejistika zvýraznily oproti dalším pozoruhodným hispanoamerickým esejistům. Soudím tedy, že doktorandka při obhajobě své práce, v níž se rozhodla podrobit Pazův myšlenkový svět důrazné systematické kritice, kterou opřela o studium bohaté bibliografie a formulovala s použitím náležité odborné terminologie, by se mohla vyjádřit k tomu, zda Pazův esejistický odkaz nespočívá předjímavě především v této polyfonní syntetické kulturní perspektivě, která charakterizuje humanismus XX. a XXI. století.

6.VIII. 2010

Doc.PhDr. Josef Forbelský